

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра теорії і практики початкової освіти

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**МЕТОДИКА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЦИКЛІ
ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН**

підготовки бакалавра
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму 6.010102 «Початкова освіта»
(шифр і назва напряму)

**Спеціалізація – «Англійська мова», «Інформатика», «Музика»,
«Хореографія»**

Факультет підготовки вчителів початкових класів

Слов'янськ – 2014 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

Вікторенко І. Л. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Хижняк І. А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Євтухова Т. А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Обговорено та рекомендовано до видання
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

«24» березня 2015 р.

Протокол № 1

ВСТУП

Навчальна програма вивчення дисципліни «Методика роботи з обдарованими дітьми в циклі природничих дисциплін» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму 6.010102 «Початкова освіта».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: технологія роботи з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку в середніх загальноосвітніх закладах; форми і методи організації роботи з обдарованими дітьми в циклі природничих дисциплін.

Міждисциплінарні зв'язки: педагогіка, дидактика початкової школи, методика навчання освітньої галузі «Природознавство», педагогічні технології в початковій школі.

Програма навчальної дисципліни містить такі змістові модулі:

1. Концептуальні засади вивчення проблеми обдарованості дитини.
2. Методичні основи роботи з обдарованими молодшими школярами в циклі природничих дисциплін.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Методика роботи з обдарованими дітьми в циклі природничих дисциплін» є формування професійної компетентності студентів з проблем навчальної і виховної роботи з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку на основі диференціації і різнорівневого підходу при вивченні дисциплін природничого циклу, організації позаурочної та позакласної діяльності в початковій школі.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Методика роботи з обдарованими дітьми в циклі природничих дисциплін» є:

- озброєння студентів знаннями про нормативно-правові акти, які регламентують роботу з обдарованими дітьми;

– сприяння процесу оволодіння студентами основами знань про природу обдарованості дитини, види і типи обдарувань дитини молодшого шкільного віку;

– формування вміння і навички діагностики здібностей, творчого потенціалу, сфери розвитку обдарованості дитини;

– розуміння основних закономірностей і умов сприятливого психолого-педагогічного розвитку обдарованих школярів молодших класів, вироблення вмінь застосовувати різноманітні стратегії, методи, сучасні технології у вихованні і навчанні обдарованих дітей на основі диференціації і різнорівневого підходу при вивченні природознавства, під час організації позаурочної та позакласної діяльності;

– оволодіння прийомами для розвитку загальних інтелектуальних та спеціальних здібностей дитини;

– здійснення педагогічної допомоги обдарованим дітям та їхнім батькам;

– розвиток психолого-педагогічної рефлексії щодо здійснення педагогічної роботи з обдарованими дітьми.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати :

– сутнісні характеристики обдарованості молодших школярів;

– види та категорії обдарованості;

– загальні прояви обдарованості в молодшому шкільному віці;
проблема особливостей прояву обдарованості;

– методики діагностики обдарованих дітей; критерії визначення видів обдарованості;

– проблеми обдарованих дітей;

– напрями навчання інтелектуально обдарованих дітей; стратегії навчання обдарованих дітей;

- вимоги до освітніх програм обдарованих дітей;
- основні підходи до навчання й розвитку інтелектуально обдарованих дітей;
- методи і форми навчання обдарованих дітей; концептуальні моделі навчання обдарованих дітей;
- умови організації самостійної роботи обдарованих дітей;
- основні стратегії батьківського ставлення до обдарованої дитини, умови та принципи розвитку креативності дитини в родині; соціально-психологічні проблеми виховання обдарованої дитини в сім'ї;
- форми та методи взаємодії вчителя початкових класів і батьків шляхом використання інтерактивних форм роботи;
- досвід розвинених країн світу в організації навчання і виховання обдарованих дітей;
- особистісні та професійні якості, необхідні вчителю для роботи з обдарованими дітьми;

уміти :

- створити систему діагностичного освітнього середовища, спрямованого на своєчасне комплексне виявлення (ідентифікацію) різних видів (типів) обдарованості молодшого школяра для забезпечення переходу до прогнозу та проектування його розвитку для збереження творчого потенціалу;
- модернізувати знання, виявляти вміння будувати варіативне освітнє середовище для обдарованої дитини у відповідності до результатів її діагностування, яке сприяє подальшому розвитку її особистісного та інтелектуально-творчого потенціалу;
- створювати інформаційний банк обдарованих дітей;
- розробляти індивідуалізовані програми для обдарованих школярів;

– володіти технологією навчання і виховання обдарованих дітей; застосовувати нові і вдосконалювати вже відомі педагогічні форми (передусім інтерактивного навчання);

– застосовувати знання про основні стратегії навчання: прискорення (випередження) – більш швидкий темп вивчення матеріалу, збагачення – збільшення обсягу навчального матеріалу, вихід за рамки вивчення традиційних тем за рахунок установалення зв'язків з іншими темами, проблемами чи дисциплінами; поглиблення (більш глибоке вивчення галузі знань);

– забезпечувати основні умови ефективного навчання обдарованих учнів – максимальну індивідуалізацію та диференціацію процесу навчання (диференціація змісту навчального матеріалу, організаційних форм і методів навчання, диференційований підхід до роботи обдарованих школярів), які забезпечують індивідуальну зону творчого розвитку кожного учня;

– організувати евристичну освітню діяльність обдарованих учнів, в основі якої лежить миследіяльність педагогіка, яка спрямовує дитину на науково-дослідницьку роботу: побудову, розробку, засвоєння;

– створювати моделі дивергентного навчання обдарованих дітей у цілях підготовки інтелектуальної еліти;

– організувати практичну і самостійну роботу обдарованих школярів, що викликає в них зацікавлення та сприяє глибокому і міцному засвоєнню знань;

– організувати різноманітні форми групування обдарованих у середині школи, що забезпечує щоденне їхнє спілкування як з однолітками свого рівня здібностей, так і старшими за них, що особливо важливо для талановитих учнів;

– організувати високообдарованих учнів до участі в позакласній діяльності: конкурсах, змаганнях, олімпіадах, турнірах, спартакіадах, КВК, інтелектуальних аукціонах, ігрових тренінгах, інтелектуальних марафонах, комп'ютерних дидактичних іграх, ділових іграх, брейн-рингах, конкурсах

«Розумники і розумниці», шкільних, регіональних, предметних та дистанційних олімпіадах, турнірах Всеукраїнських олімпіад, предметних фестивалів, у різних секціях Малої академії наук; організувати і здійснювати гурткову роботу з залученням обдарованих дітей та забезпечити їхню участь;

– створювати в шкільному мікросоціумі повноцінне гуманне середовище, спрямоване на самовизначення та самореалізацію обдарованих учнів;

– створювати розвивальне середовище, яке стимулює інтелектуальний самопрояв і творче самовираження обдарованих молодших школярів;

– розвивати лідерські здібності обдарованих школярів;

– організувати самоосвітню діяльність обдарованих школярів;

– забезпечити навчальний процес навчально-методичною літературою: формування бібліотечного фонду, орієнтованого на роботу з геніальними дітьми; створювати програми дистанційного навчання через Інтернет (зокрема й тими, що мають фізичні вади)

– розробляти програми підтримки обдарованої дитини з боку сім'ї (способи залучення батьків до спільної роботи з учителем та створення належних умов для спільного навчання учнів), поради батькам;

– працювати в тісному співробітництві з батьками обдарованих дітей, залучати їх у процес навчання і надавати допомогу в усвідомленні потреб та прагнень їхніх дітей;

– надавати консультативну допомогу батькам у розробці індивідуальної програми розвитку і саморозвитку їхньої дитини.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 36 годин / 1 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Концептуальні засади вивчення проблеми обдарованості дитини

Сутність обдарованості як інтегральної характеристики особистості. Теоретичні підходи щодо вивчення природи обдарованості: трансцендентальний підхід (Я. Коменський), соціогенний підхід (А. Сен-Симон, Ш. Фур'є, Р. Оуен, К. Гельвецій, В. Ефроїмсон та ін.), спадково-еволюційний (біогенний) підхід (Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд та ін.), психогенетичний напрям (Ч. Ломброзо, І. Кант, В. Ефроїмсон та ін.), фізіологічний підхід (І. Павлов та інші), психологічна теорія здібностей (Б. Теплов, Б. Ананьєв, В. Мясіщев, О. Ковальов, Г. Костюк, К. Платонов, С. Рубінштейн та ін.).

Еволюція проблеми обдарованості в історії розвитку суспільства. Внесок зарубіжних та вітчизняних науковців у проблему обдарованості (В. Ананьєв, П. Гальперін, Ф. Гальтон, Є. Ільїн, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Н. Лейтес, С. Рубінштейн, Б. Теплов та інші).

Здібності і задатки як основа обдарованості. Основні підходи до пояснення здібностей: особистісно-діяльнісний (Л. Венгер, П. Гальперін, О. Леонт'єв, Н. Талізїна та інші) і функціонально-генетичний (Г. Костюк, Н. Лейтес, В. Небиліцин, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов та інші). Багаторівнева природа здібностей: органічний, індивідуальний і особистісний рівні.

Ступені розвитку здібностей: обдарованість, талант, геніальність. Групи здібностей – загальні і спеціальні. Загальна і спеціальна обдарованість.

Загальна характеристика обдарованості дітей. Феномен обдарованості. Види обдарованості. Критерії визначення видів обдарованості. Загальна і спеціальна обдарованість. Потенційна і актуальна обдарованість. Наявна і прихована обдарованість.

Категорії обдарованих дітей: учні з ранньою розумовою реалізацією; учні з прискореним розумовим розвитком; учні з окремими ознаками нестандартних здібностей.

Типи обдарованих дітей: діти з високими показниками за спеціальними тестами інтелекту (інтелектуальна обдарованість); діти з високим рівнем

творчих здібностей (творча обдарованість); діти, що досягли успіхів в певних галузях діяльності (юні музиканти, художники, математики, шахісти і ін.); діти, які добре навчаються в школі (академічна обдарованість). Шкільні типи обдарованих за Ю. Бабаєвою.

Проблема особливостей прояву обдарованості в молодшому шкільному віці.

Проблеми обдарованих дітей.

Характеристика деяких видів обдарованості молодших школярів. Інтелектуальна обдарованість: сутність, структура, ознаки. Інтелект, види інтелекту. Інтелект як основний чинник, що забезпечує професійну підготовку людини до будь-якої обраної нею професії. Особливості інтелектуального розвитку людини за Г. Айзенком.

Інтелектуальні здібності. Характерні особливості прояву інтелектуальних здібностей у шкільному віці за методикою Хаана і Кафа. Природа здібностей до інтелектуальної діяльності. Діяльність як основа розвитку здібностей. Рівні інтелектуальних здібностей: обдарованість, середній, низький.

Характеристики сфери розумового розвитку особистості: оригінальність мислення, гнучкість мислення, продуктивність – швидкість мислення, здатність до аналізу і синтезу, класифікація і категоризація, висока концентрація уваги, пам'ять, прояви різних видів пам'яті.

Співвідношення інтелектуальних та творчих здібностей. Творчі здібності як вищий рівень розвитку інтелектуальних здібностей.

Психологічна модель інтелектуальної обдарованості за М. Холодною: рання обдарованість, власне інтелектуальна обдарованість. Поняття однобічної розумової обдарованості. Ознаки обдарованості. Інструментальний та мотиваційний аспекти поведінки обдарованості дитини, їх характеристика.

Особливості прояву інтелектуальної обдарованості в молодшому шкільному віці та специфіка навчання інтелектуально обдарованих учнів.

Загальні поняття розумового розвитку школяра. Напрями комплексного розвитку дитячого інтелекту в молодшому шкільному віці: засвоєння і активне використання мови, поєднання і взаємозбагачення всіх видів мислення: наочно-дієвого, наочно-образного і словесно-логічного, виділення, відособлення і відносно незалежний розвиток в інтелектуальному процесі двох фаз: підготовчої і виконавської.

Учні з прискореним розумовим розвитком; учні з ранньою розумовою спеціалізацією при звичайному загальному рівні інтелекту (вияв особливої схильності до якогось окремого навчального предмету, до певної галузі науки чи техніки; учні з окремими ознаками неабияких здібностей).

Загальні прояви обдарованості у молодшому шкільному віці. Обдарована дитина – учень відмінник – порівняльна характеристика. Психологічні особливості прояву обдарованості в молодшому шкільному віці.

Творча обдарованість учнів. Сутність понять творчість, творче мислення, креативність, творча обдарованість. Алгоритм управління процесом розвитку творчих здібностей учнів. Комплекс методів пошуку творчо розвинених дітей.

Пошук і виявлення обдарованих дітей. Методики діагностики обдарованих дітей. Етапи діагностики обдарованості. Принципи і методи виявлення обдарованих дітей. Створення інформаційного банку даних «Обдарована дитина». Діагностика окремих видів обдарованості. Фактори, що впливають на якість психодіагностичного обстеження. Методики педагогічного обстеження обдарованості.

Вплив сім'ї як виховної інституції на розвиток обдарованості дитини. Батьківсько-дитячі стосунки як важлива підсистема сімейного виховання. Основні психологічні характеристики взаємодії дитини з батьками. Інтегровані показники дитячо-батьківських стосунків. Несприятливі чинники виховання, що спричиняють розвиток у дитини негативних особистісних якостей. Сприятливі і патогенні типи сімейного виховання.

Основні чинники батьківської позиції, які сприяють розвитку обдарованих дітей. Умови для розвитку особистості дитини. Принципи розвитку креативності дитини в родині.

Основні стратегії батьківського ставлення до обдарованої дитини: стратегія прямого виховного впливу; непрямий виховний вплив; коли батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей.

Соціально-психологічні проблеми виховання обдарованої дитини в сім'ї.

Педагогічна підтримка дітей і батьків, які виховують обдаровану дитину. Удосконалення взаємодії вчителя початкових класів і батьків шляхом використання інтерактивних форм роботи.

Особливості виховання обдарованих дітей за кордоном (на прикладі американської сім'ї).

Досвід розвинених країн світу в організації навчання і виховання обдарованих дітей: Сполучені Штати Америки, Великобританія, Франція, Японія, Німеччина, Ізраїль, Російська Федерація.

Досвід роботи з обдарованими учнями в Україні.

Змістовий модуль 2

Методичні основи роботи з обдарованими молодшими школярами в циклі природничих дисциплін

Стратегії навчання обдарованих дітей: прискорене, збагачене, створення спеціальних шкіл і класів для обдарованих дітей (відокремлене та спеціальне навчання) розподіл за потоками, сетами, бендами тощо.

Диференціація та індивідуалізація навчання обдарованих дітей як ведучі стратегії навчання обдарованих школярів. Види диференціації. Форми індивідуалізації.

Методи навчання обдарованих дітей: проблемно-розвивальний, гуманітарно-особистісний; розвивальне навчання; розвивальна освіта. Творчі методи навчання обдарованих дітей.

Форми навчання обдарованих дітей: проведення олімпіад з основ наук, КВК, турнірів, конкурсів, вікторин, інтелектуальних аукціонів, змагань, пізнавальних, дидактичних ігор, турнірів кмітливих, брейн-рингів, конкурсів «Розумники і розумниці», інтелектуальних марафонів тощо; організація позакласної роботи.

Індивідуальні, фронтальні і групові форми навчання обдарованих дітей. Самостійна робота обдарованих дітей, умови її організації.

Концептуальні моделі навчання обдарованих дітей. Модель «вільний клас». Модель «структура інтелекту Гілфорда («SOI»-Structure of the Intellect). Модель «три види збагачення навчальної програми «Рензуллі»; Модель Блума «Таксономія цілей навчання». Когнітивно-афективна модель Уільямса. Екстернат як форма навчання обдарованих дітей.

Створення умов для розвитку обдарованості – основне завдання сучасних загальноосвітніх навчальних закладів. Науково-методичне забезпечення підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями. Стан роботи з обдарованими дітьми та молоддю в сучасній системі освіти.

Спеціальні програми навчання обдарованих дітей. Вимоги до програм навчання обдарованих дітей. Принципи побудови програм навчання обдарованих школярів.

Зміст та структура поняття «готовність учителя до роботи з обдарованими учнями». Розмежування та співвідношення понять «компетенція» – «компетентність». Професійна компетентність учителя як найважливіша характеристика фахівця, готового до здійснення професійної діяльності. Знання та вміння, необхідні для забезпечення високого рівня професійно-педагогічної підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями. Компоненти, критерії та їх змістові характеристики готовності вчителя до роботи з обдарованими учнями.

Специфічна компетентність учителя, який працює з обдарованими дітьми, її структура. Напрями діяльності вчителя: діагностичний, організаційно-методичний, навчально-виховний та педагогічної підтримки, їх зміст.

Чинники успіху підготовки вчителів та рекомендації щодо її удосконалення.

Модель вчителя, який спрямований на роботу з обдарованими дітьми в початковій школі. Особистісні якості, необхідні вчителю для роботи з обдарованими дітьми. Професійні якості вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. Спеціальна підготовка вчителя до роботи з обдарованими учнями.

3. Рекомендована література

Базова

1. Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості / Н. Аніскіна. – К. : Шкільний світ, 2005. – 128 с.

2. Антонова О. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Моногр. / О. Антонова // Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2005. – 458 с.

3. Воронцова Е. Задатки, здібності, обдарованість / Е. Воронцова // Директор школи. – 2011. – № 13. – С. 16 – 18.

4. Гриньова В. Обдарованість: суть, види, принципи / В. Гриньова, Л. Карпова // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 38. – С. 4 – 13.

5. Здібності та задатки як базові чинники обдарованості [Текст] / Н. Леонова // Педагогічна майстерня. – 2013. – № 1. – С. 2 – 5.

6. Макаренко С. Обдарованість як біопсихологічна ознака людини / С. Макаренко // Вища освіта України. – 2011. – № 4. – С. 56 – 61.

7. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес : теорія і практика / [за ред. В. І. Бондаря; упорядкув. О. Я. Митника]. – К. : Початкова школа, 2011. – 384 с.

8. Німак О. Організація роботи з обдарованими дітьми в загальноосвітньому навчальному закладі / О. Німак. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 144 с.

9. Падалка Л. Обдарованість дитини: знайти і підтримати / Л. Падалка // Рідна школа. – 2010. – № 6. – С. 74.

10. Савенков А. Психология детской одаренности : учеб. Пособие : для студентов вузов, обучающихся по спец. педагогика и психология / А. Савенков. – М. : Генезис, 2010. – 442 с.

11. Туріщева Л. Особливості роботи з обдарованими дітьми / Л. Туріщева. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 122 с.

12. Ушаков Д. Психология одаренности. От теории к практике / Под ред. Д. Ушакова. – М. : ПЕР СЭ, 2013. – 352 с.

13. Юркевич В. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность. Книга для учителей и родителей / В. Юркевич. – М. : Просвещение, 2010. – 136 с.

Додаткові рекомендовані джерела

1. Бочарова О. Обдаровані діти в Польщі: соціально-педагогічна підтримка : [монографія] / О. Бочарова // Горл. держ. пед. ін-т інозем. мов. – Горлівка : ГДПІМ, 2012. – 479 с.

2. Волощук В. Методичні основи діагностики інтелектуальної обдарованості : монографія / В. Волощук, І. Волощук // Ін-т обдар. дитини АПН України. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 167 с.

3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень // За ред. В. Моляко, О. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.

4. Малик Н. Обдарованість як феномен особистості / Н. Малик // Шкільний світ. – 2012. – № 6. – С. 3 – 7.

5. Матюша Л. Планування роботи з обдарованими учнями / Л. Матюша // Школа. – 2007. – № 12. – С. 43 – 48.

6. Сущенко Т. Характерні особливості обдарованих дітей / Т. Сущенко // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 10 – 11.

7. Чередніченко Н. Система роботи з обдарованими дітьми // Школа. – 2012. – № 4. – С. 22 – 24.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.iod.gov.ua/events.php>.
2. <http://kolosok.org.ua>.
3. <http://pidruchniki.ws>.
4. <http://pidruchnyk.com.ua>.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Залік – 6 семестр

5. Засоби діагностики успішності навчання

- 1) усні опитування на практичних заняттях;
- 2) перевірка виконання практичних завдань;
- 3) перевірка результатів виконання індивідуальних завдань;
- 4) перевірка контрольних і тестових завдань.